

College voor Toetsen en Examens

LEERLINGEN MET SPECIALE ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE

CENTRALE EINDTOETS 2018

Inhoud

1 Inleiding	4
2 Kaders en verantwoordelijkheden	5
3 Levering en hulpmiddelen per beperking	8
3.1 Dyslectische leerlingen	9
3.2 Leerlingen met een auditieve beperking	13
3.3 Leerlingen met een visuele beperking	13
3.4 Leerlingen met dyscalculie	14
3.5 Leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte die extra aanpassing vraagt	15
3.6 Overige beperkingen	15
4 Samenvatting per beperking en per hulpmiddel	16
4.1 Samenvatting per beperking	16
4.2 Extra aanpassing/hulpmiddel	17

1 Inleiding

Voor alle leerlingen van groep 8 in het reguliere basisonderwijs is het verplicht om een eindtoets te maken. Een eindtoets meet de kennis die leerlingen hebben op het gebied van taal en rekenen. De overheid stelt hiervoor aan scholen de *Centrale Eindtoets* beschikbaar. Scholen kunnen ook kiezen voor een andere eindtoets die door de minister is toegelaten. Scholen voor voortgezet onderwijs mogen de toelating van leerlingen niet laten afhangen van het resultaat van de eindtoets. Het schooladvies is leidend.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) is verantwoordelijk voor de uitvoering van de Centrale Eindtoets. Deze wordt in samenwerking met Stichting Cito en DUO gemaakt.

De Centrale Eindtoets is toegankelijk voor iedere leerling. Het CvTE stelt scholen in staat om een goede afname te organiseren voor leerlingen met speciale ondersteuningsbehoeften. Daarbij is het uitgangspunt dat dezelfde vaardigheden worden getoetst, maar dan zo dat de belemmering door de beperking van de leerling wordt weggenomen. De aanpassing in de wijze van toetsing kan betrekking hebben op de condities waaronder de toets wordt afgenomen, op de toegestane hulpmiddelen, en incidenteel ook op de opgaven van de toets zelf. De aanpassing kan uitsluitend gedaan worden binnen de kaders die het CvTE daarvoor stelt.

In deze brochure leest u over de achtergronden van de keuzes, de verdeling van verantwoordelijkheden tussen het CvTE en de school, de concrete mogelijkheden die het CvTE biedt en de procedures die daarbij gevolgd moeten worden.

Algemene informatie over de Centrale Eindtoets in 2018 is te vinden op de website www.centraleeindtoetspo.nl en in de brochure *De Centrale Eindtoets in 2018*.

2 Kaders en verantwoordelijkheden

De Centrale Eindtoets dient geschikt te zijn voor iedere leerling voor wie de afnameverplichting geldt. Daarom is de Centrale Eindtoets er in verschillende vormen en biedt deze ook aangepaste versies voor leerlingen die speciale ondersteuning nodig hebben. In dit hoofdstuk leest u meer over de wettelijke kaders en de verantwoordelijkheden van de school in de omgang met leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte.

Deelname niet altijd verplicht

Het is bij wet geregeld dat alle leerlingen in het laatste jaar van de basisschool een eindtoets maken. Hierop zijn echter enkele uitzonderingen. Voor onderstaande groepen leerlingen is het maken van een eindtoets niet verplicht:

- zeer moeilijk lerende leerlingen;
- meervoudig gehandicapte leerlingen voor wie het zeer moeilijk lerend zijn een van de handicaps is;
- leerlingen die vier jaar of korter in Nederland zijn en om die reden de Nederlandse taal onvoldoende beheersen.

Bovenstaande leerlingen *mogen* wel deelnemen aan de Centrale Eindtoets.

Vanaf 2018 hoeven leerlingen met een IQ lager dan 75 geen eindtoets te maken. Eerder werd een IQ van 70 aangehouden.

Speciaal (basis)onderwijs

Leerlingen op scholen voor speciaal onderwijs (so) en speciaal basisonderwijs (sbo) zijn in 2018 nog niet verplicht om deel te nemen aan een eindtoets. Het ministerie van OCW zal op termijn informatie geven over de verplichting voor so en sbo. Het CvTE nodigt alle scholen uit om deel te nemen aan de Centrale Eindtoets en met het CvTE in gesprek te gaan over wat nodig is voor een goede toetsafname voor het so en sbo. Scholen voor speciaal (basis)onderwijs ontvangen daarover in het najaar van 2017 een brief.

Praktijkonderwijs

De uitslag van de Centrale Eindtoets resulteert in een advies best passend brugklatype variërend van praktijkonderwijs/vmbo bb tot en met vwo. Om tot een schooladvies praktijkonderwijs (pro) te komen, spelen meerdere factoren een rol, onder andere het IQ en de sociaal-emotionele ontwikkeling van een leerling. Dit zijn factoren die niet met de Centrale Eindtoets worden getoetst. De Centrale Eindtoets meet de taal- en rekenvaardigheid van de leerling.

Mogelijk zijn er bij een leerling ontwikkelingen in gang gezet rondom de toewijzing voor het praktijkonderwijs. In dat geval is het raadzaam dat de school ouder(s)/ verzorger(s) tijdig informeert over een eventuele afwijking van het toetsadvies van de Centrale Eindtoets, en hoe deze uitslag zich verhoudt tot eerdere afspraken rondom het schooladvies en de schoolkeuze van de leerling.

Zorgplicht van de school

De Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte verplicht de school om binnen redelijke grenzen belemmeringen weg te nemen die de leerling met een handicap of chronische ziekte door zijn beperking ondervindt, in onderwijs en toetsing. Als de school dit nalaat, kan de leerling of ouder zich wenden tot het College voor de Rechten van de Mens.

De school weegt bij onderwijs en (eind)toetsing af op welke wijze belemmeringen kunnen worden weggenomen. Hierbij worden de doelen van het onderwijs en de toets in acht genomen. Van belang is de werking van de aanpassing. Een aanpassing is niet doeltreffend *alleen* omdat deze leidt tot een hogere score bij een toets. Een doeltreffende aanpassing neemt de belemmering weg waardoor de leerling in staat wordt gesteld te laten zien in hoeverre hij de gevraagde vaardigheden beheerst.

Speelruimte voor de school

Opgaven, normering en afnamecondities van de Centrale Eindtoets vormen een geheel. Dat geheel waarborgt dat de Centrale Eindtoets toetst wat deze toets behoort te toetsen. Eenzijdige of onzorgvuldige aanpassing van afnamecondities, hulpmiddelen of zelfs opgaven kan ertoe leiden dat niet meer wordt getoetst en gemeten wat de toets beoogt te toetsen.

In het *Toetsbesluit primair onderwijs* (Toetsbesluit po) worden in lijn met de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte kaders gegeven voor aanpassing van de wijze van toetsing voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte. Het Toetsbesluit po geeft geen volledige opsomming van mogelijke of noodzakelijke aanpassingen.

In het jaarlijks vast te stellen *Toetsreglement Centrale Eindtoets* geeft het CvTE uitwerking aan onder meer het Toetsbesluit po voor de Centrale Eindtoets. Het Toetsreglement Centrale Eindtoets is gepubliceerd op www.centraleeindtoetspo.nl.

Het CvTE schrijft geen hulpmiddelen of aanpassingen voor en bepaalt niet welke leerling voor welke aanpassing in aanmerking komt. Het CvTE stelt de *kaders* waarbinnen de school keuzes kan maken voor een doeltreffende aanpassing op de toets voor de leerling met speciale ondersteuningsbehoefte.

De school kan onderdelen van de afnamecondities aanpassen, specifieke ondersteunings- of hulpmiddelen (bestellen en) toestaan, en gebruik maken van aangepaste versies van de toets.

Als de aanpassingsmogelijkheden de door de leerling ervaren belemmering onvoldoende wegnemen, neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl. Het CvTE onderzoekt dan samen met de school de mogelijkheden voor passende ondersteuning.

Toezicht Inspectie van het Onderwijs

De Inspectie van het Onderwijs (hierna inspectie) oefent toezicht uit op de school. De inspectie heeft geen directe verantwoordelijkheid bij de afname van de eindtoets, stelt geen aanpassingen vast en geeft geen goedkeuring voor aanpassingen.

De directeur van een school legt vast op grond van welke gegevens hij vastgesteld heeft dat er sprake is van een beperking, welke aanpassingen adequaat zijn en welke aanpassingen in het onderwijs zijn verricht.

Het toezicht van de inspectie kan zich uitstrekken tot alle terreinen die verband houden met de kwaliteit van het onderwijs, dus ook tot de eindtoets in relatie tot de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. De inspectie kan (achteraf) nagaan of de school zich bij de afname van de eindtoets voldoende rekenschap heeft gegeven van belemmeringen voor leerlingen met speciale ondersteuningsbehoefte. Ook kan de inspectie nagaan of de school misschien aanpassingen heeft toegekend aan leerlingen voor wie de aanpassingen niet zijn bedoeld en of de school zich heeft gehouden aan de regels van het CvTE.

Samengevat

De school heeft de plicht om na te gaan of en welke aanpassingen mogelijk zijn.

Wat kan (moet) de school doen?

- Nagaan of de leerling door zijn beperking in onderwijs en/ of toetsing belemmeringen ondervindt.
- Nagaan of doeltreffende aanpassingen mogelijk zijn die maken dat de leerling beter in staat wordt gesteld te laten zien in welke mate hij de te toetsen vaardigheden beheerst.
- Indien binnen de aangeboden aanpassingen geen doeltreffende aanpassing mogelijk lijkt, contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

Wat kan (mag) de school **niet** doen zonder overleg met CvTE?

- de afnamecondities wijzigen
- opgaven schrappen
- opgaven wijzigen
- hulpmateriaal (bijvoorbeeld spellingkaarten en/of rekenkaarten) ophangen
- rekenmachines verstrekken
- mondelinge toelichting geven op opgaven.

Een voorbeeld

Bij bijvoorbeeld een auditief beperkte, dyslectische leerling voldoet het standaard aanbod niet, zodat naar een andere oplossing moet worden gezocht. Wanneer die andere oplossing niet binnen de standaard speelruimte past, mag de school niet autonoom handelen, maar wendt de school zich tot het CvTE. Het CvTE onderzoekt met de school welke aanpassing mogelijk is, zodat met inachtneming van de afnamecondities van de Centrale Eindtoets de belemmeringen worden weggenomen en er een betrouwbaar advies best passend brugklastype aan de leerling afgegeven kan worden. De beslissing om deze aanpassing toe te passen is uiteindelijk aan de school.

3 Levering en hulpmiddelen per beperking

De Centrale Eindtoets is toegankelijk voor alle leerlingen. Voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte zijn er soms aanpassingen nodig. In dit hoofdstuk leest u meer over de mogelijkheden voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte.

Bij de *digitale* adaptieve Centrale Eindtoets zijn de volgende aanpassingen beschikbaar voor leerlingen:

- auditieve ondersteuning voor o.a. leerlingen met een leesbeperking (dyslexie) of een visuele beperking. U geeft bij het inschrijven van de leerling op of de leerling recht heeft op verklanking. De auditieve ondersteuning is dan voor de leerling beschikbaar;
- een loep, voor het vergroten van teksten en afbeeldingen. De loep is standaard voor alle leerlingen beschikbaar;
- een versie voor dove of slechthorende leerlingen, waarin de vragen met audio zijn vervangen door vragen zonder audio. Indien u van deze versie gebruik wilt maken, neemt u contact op met de klantenservice via info@centraleeindtoetspo.nl.

Bij de *papieren* Centrale Eindtoets worden de volgende aangepaste versies voor leerlingen met speciale ondersteuningsbehoeften aangeboden:

- een audio-versie voor o.a. leerlingen met een leesbeperking (dyslexie) of een visuele beperking;
- een daisy-versie voor o.a. leerlingen met een leesbeperking (dyslexie) of een visuele beperking;
- een spraaksynthese-versie voor o.a. leerlingen met een leesbeperking (dyslexie) of een visuele beperking;
- een braille-versie, voor leerlingen met een visuele beperking;
- een versie voor leerlingen die slechtziend zijn waarbij de opgaven onder andere duidelijk gemarkeerd zijn;
- een zwart-witversie van de papieren opgavenboekjes wereldoriëntatie voor kleurenblinde leerlingen.

Bij het inschrijven van uw leerlingen voor de Centrale Eindtoets kunt u per leerling aangeven of de leerling de digitale adaptieve Centrale Eindtoets of de papieren Centrale Eindtoets maakt. U kunt ook per leerling aangeven of er voor een leerling een aangepaste versie noodzakelijk is.

3.1 Dyslectische leerlingen

De gangbare aanpassing voor dyslectische leerlingen betreft verklanking (voorlezen van teksten). Niet toegestaan zijn onder andere spellingkaarten of een (digitaal of papieren) woordenboek.

3.1.1 Lettergrootte

De Centrale Eindtoets wordt sinds 2017 standaard aangeboden in lettergrootte 12. Dit is de internationale standaard die geschikt is voor mensen met dyslexie.

3.1.2 Verklanking (audio)

Aan een dyslectische leerling mag de Centrale Eindtoets worden aangeboden met een voorziening die teksten laat voorlezen. De school mag deze voorziening aanbieden als de school beschikt over een verklaring van een ter zake kundige psycholoog of orthopedagoog die de diagnose dyslexie heeft gesteld. Het is geen voorwaarde dat in de verklaring expliciet audio wordt genoemd.

De audio kan worden geleverd als natuurlijke spraak (daisy- of audio-cd) of in de vorm van computerspraak (spraaksynthese). In de digitale adaptieve Centrale Eindtoets is computerspraak (spraaksynthese) ingebouwd.

Het is niet toegestaan zelf een alternatieve voorziening aan te bieden, bijvoorbeeld door de toets door een leerkracht te laten voorlezen.

Natuurlijke spraak: de audio-cd of de daisy-cd

Als een dyslectische leerling recht heeft op auditieve ondersteuning, dan kan de school bij de papieren afname van de Centrale Eindtoets een audio-cd of daisy-cd bestellen. Op deze cd's worden de teksten en opgaven van de Centrale Eindtoets door een professionele voorleesster van Dedicon voorgelezen.

De audio-cd werkt op een audio-cd-speler en op een computer met een geluidskaart. De daisy-cd werkt alleen op een speciale daisy-speler of op een computer of laptop. Op een laptop is speciale daisy-afspeelsoftware nodig, die gratis is te downloaden van www.daisy.org/amis.

Het speciale daisy-format is onder andere geschikt om te navigeren tussen bijvoorbeeld leestekst en vragen en ook om het leestempo te regelen. De daisy-cd is alleen geschikt als een leerling bekend is met het gebruik van de daisy-speler en het navigeren.

De audio-versie bestaat uit vier cd's van de opgavenboekjes inclusief opgavenboekje Wereldoriëntatie. Per toetsboekje is er een audio-cd.

De indeling van de audio-cd's is als volgt:

Cd 1		Cd 2	
Taal 1 Rekenen 1 Taal 2	Opgavenboekje eerste toetsdag	Rekenen 2 Taal 3 Rekenen 3	Opgavenboekje tweede toetsdag
Cd 3		Cd 4	
Taal 4 Rekenen 4 Taal 5	Opgavenboekje derde toetsdag	Wereldoriëntatie 1 Wereldoriëntatie 2 Wereldoriëntatie 3	Opgavenboekje wereldoriëntatie 2016-2018

De audio-cd's zijn voorzien van een trackindeling. In het doosje met de cd's zit een overzicht van opgavennummers en tracknummers. Met behulp van dit overzicht kan de leerling per cd zien welke track met welke opgave correspondeert. Dit is handig als de leerling bijvoorbeeld na een bepaalde taak met de toetsafname gestopt is en later met de volgende taak verder wil gaan.

De daisy-versie bestaat uit één cd van de opgavenboekjes inclusief het boekje wereldoriëntatie. Deze cd is niet geschikt voor een daisy-speler met sd-kaart. De daisy-speler is voorzien van knoppen voor afspelen, pauze, vooruit- en terugspoelen. Via de zoekstructuur van de daisy-speler kan men bladeren (navigeren) in de tekst naar bijvoorbeeld pagina's, hoofdstukken en paragrafen. Ook is het mogelijk om het voorleestempo aan te passen (sneller of langzamer) en het volume te regelen.

De school bestelt het aantal audio- of daisy-cd's voor het aantal dyslectische leerlingen dat de papieren Centrale Eindtoets maakt. Als tijdens de afname van de Centrale Eindtoets gebruik wordt gemaakt van audio-apparatuur of een daisy-speler of computer/terminal zonder cd-speler, dan heeft de school de volgende mogelijkheden:

- gebruik van losse, op de USB-poort aan te sluiten dvd-spelers;
- overzetten van het audio- of daisy-bestand op een USB-stick of geheugenkaart. In het kader van geheimhoudingsplicht mag dit direct voorafgaand aan de afname gebeuren;
- plaatsing van het bestand op een beveiligd netwerk, eveneens vanwege geheimhoudingsplicht, kort voor de toetsafname.

Computerspraak: spraaksynthese

Dyslectische leerlingen, die recht hebben op audio, kunnen ook gebruik maken van spraaksynthese. Daarbij zet de computer via spraaksynthesoftware de digitale tekst om in spraak. De digitale adaptieve Centrale Eindtoets biedt ingebouwde verklanking in de vorm van spraaksynthese. Deze wordt geactiveerd als de school bij de leerling aangeeft dat deze recht heeft op verklanking.

Als de school kiest voor de papieren Centrale Eindtoets, dient de school zelf te zorgen voor de spraaksynthesoftware. Het CvTE levert op cd-rom een bestand geschikt voor spraaksynthese: een tekst-naar-spraak-pdf die geschikt is voor alle gangbare spraaksyntheseprogramma's. Voor gebruik bij de Centrale Eindtoets zijn alle programma's adequaat, mits de leerling in het onderwijs met het betreffende programma ervaring heeft opgedaan.

Eén gangbaar spraaksyntheseprogramma (Kurzweil) kan niet rechtstreeks met de pdf omgaan. Via een door de leverancier ontwikkeld speciaal en gratis programma (pdf-to-kes) wordt de pdf snel en goed omgezet naar het voor Kurzweil benodigde kes-bestand, met behoud van de in de pdf aangebrachte aanpassingen. Bij de standaard conversie naar kes (scannen) gaan deze aanpassingen verloren. Voor nadere informatie verwijzen wij naar Lexima, de leverancier van Kurzweil. De leerkracht (of ouder) mag niet zelf aanpassingen aanbrengen.

Wanneer de computer niet beschikt over een cd-rom-drive dan kan gebruik worden gemaakt van een losse, op de USB-poort aan te sluiten cd/dvd-rom-speler, of kan het geleverde exemplaar worden gekopieerd op USB-sticks of geheugenkaarten.

Keuze tussen natuurlijke of computerspraak

De keuze voor natuurlijke dan wel computerspraak is geen keuze die pas bij de afname van de Centrale Eindtoets aan de orde komt, maar al eerder bij onderwijs en begeleiding. De daisy-cd ligt door zijn natuurlijke spraak goed in het gehoor, biedt uitstekende navigatiemogelijkheden en is zeer eenvoudig te bedienen. De audio-cd ligt net zo goed in het gehoor, maar heeft minder mogelijkheden om te navigeren.

De ervaring leert dat leerlingen even moeten wennen aan computerspraak (spraaksynthese). Een voordeel van computerspraak is dat de leerling de cursor ziet meelopen in de voorgelezen tekst. Dit kan de leerling stimuleren om mee te lezen. Daarnaast heeft computerspraak als voordeel dat in beginsel elk digitaal tekstbestand verklankt kan worden, zonder afhankelijk te zijn van het inspreken ervan.

Wie gewend is aan spraaksynthese, kan zonder veel moeite bij de Centrale Eindtoets de daisy-cd of audio-cd gebruiken, al mist hij dan enkele faciliteiten waaraan hij gewend was (zoals de meelopende cursor). Wie gewend is aan de daisy-cd of audio-cd met natuurlijke spraak maar niet aan spraaksynthese, kan bij de Centrale Eindtoets waarschijnlijk minder goed uit de voeten met spraaksynthese.

Voorzorgen bij verklanking op de computer

Bij afname van de digitale adaptieve Centrale Eindtoets wordt de toegang geblokkeerd tot informatie die bij de Centrale Eindtoets niet mag worden gebruikt, zoals e-mail of internet, digitale woordenboeken, spellingcontrole en encyclopedieën.

Als de school eigen spraaksynthesoftware gebruikt, moet de school er zelf op toezien dat de leerling niet van deze zaken gebruik maakt. Een waarschuwing aan inventieve leerlingen dat een en ander ook effectief kan worden gecheckt in het computerlog, is raadzaam. De verantwoordelijkheid voor oneigenlijk gebruik berust bij de school. De ervaring leert dat adequaat toezicht voldoende borging biedt, zeker als de toezichthouder zijn leerlingen kent, zoals in het basisonderwijs vaak het geval is.

3.1.3 De digitale adaptieve Centrale Eindtoets

Bij de digitale adaptieve Centrale Eindtoets is verklanking in de vorm van computerspraak (spraaksynthese) voor dyslectische leerlingen ingebouwd. De school geeft aan of een leerling recht heeft op verklanking. De leerling kan dan de verklanking in de toets gebruiken als hij of zij dat wil.

Behalve van de auditieve ondersteuning kunnen dyslectische leerlingen en slechtziende leerlingen ook gebruik maken van een loep waarmee de afbeeldingen en teksten kunnen worden vergroot. Daarnaast is er ook een markeerstift waarmee zinnen en teksten geel gemarkeerd kunnen worden.

3.2 Leerlingen met een auditieve beperking

In de digitale, adaptieve variant van de Centrale Eindtoets worden video's ondertiteld. In de toets komen ook audiofragmenten voor die niet kunnen worden ondertiteld. Voor leerlingen met een auditieve beperking is er een variant van de digitale adaptieve Centrale Eindtoets beschikbaar zonder audiofragmenten. Als u deze variant voor uw leerlingen nodig hebt, kunt u contact opnemen met de klantenservice via info@centraleeindtoetspo.nl.

3.3 Leerlingen met een visuele beperking

Voor leerlingen met een visuele beperking kan maatwerk worden geleverd.

- Voor slechtziende leerlingen wordt de papieren Centrale Eindtoets geleverd als pdf-bestand. In het pdf-bestand is de **opmaak** van de papieren eindtoets aangepast zodat slechtziende leerlingen een duidelijker overzicht hebben van de toets. Zo zijn alle dikgedrukte woorden extra onderstreept, staan de opgaven in een kader waarbij 'einde opgave' duidelijk gemarkeerd is. Plaatjes die voor het maken van de opgave niet relevant zijn, zijn weggelaten. Omdat de pdf op de computer wordt ingezien, hoeft de leerling geen papieren boekje te gebruiken. Omdat de pdf een digitaal bestand is, is het ook mogelijk om teksten voor te laten lezen door tekst-naar-spraaksoftware. De slechtziende versie werkt daarnaast op een tablet.
- Voor leerlingen die geheel op braille zijn aangewezen, wordt de Centrale Eindtoets geleverd in braille, als tekstdocument geschikt voor de brailleleesregel en de zogenaamde tekenboeken.
- Voor kleurenblinde leerlingen kan de papieren Centrale Eindtoets worden geleverd in een zwart-wit-versie waarbij de afbeeldingen en kaarten zijn aangepast van kleur naar zwart-wit.

Als de school de intentie heeft een slechtziende leerling de digitale Centrale Eindtoets te laten maken, gaat de school vooraf goed na of de standaard opzet van de digitale Centrale Eindtoets en de geboden mogelijkheden tot een adequate afname leiden. Als dat niet het geval is, dan neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

3.4 Leerlingen met dyscalculie

Voor leerlingen met dyscalculie wordt geen aangepaste Centrale Eindtoets geleverd. Ook zijn geen specifieke hulpmiddelen toegestaan. Wel kan in de afnamecondities (door tijd) rekening worden gehouden met deze speciale ondersteuningsbehoefte.

De Centrale Eindtoets lijkt daarmee in strijd met onder andere het *Protocol ernstige reken-wiskunde problemen en dyscalculie (het protocol ERWD)* waarin wordt geadviseerd om leerlingen die ook na ondersteuning blijven vastlopen, met de rekenmachine verder te helpen. Andere deskundigen adviseren reken- en tafelkaarten. In het vo is er een aangepaste rekentoets voor deze leerlingen, met rekenmachine en rekenkaart. Hieronder wordt aangegeven waarom een rekenmachine en rekenkaart bij de Centrale Eindtoets niet zijn toegestaan.

- Bij het rekendeel van de Centrale Eindtoets tasten rekenmachine en rekenkaart de aard van de opgaven aan. In ieder geval voor een deel van de opgaven geldt dat met deze hulpmiddelen het antwoord op de opgave geen waarde meer heeft. Bijvoorbeeld: de vraag 3535 gedeeld door 7 is met rekenmachine van een geheel andere orde dan zonder rekenmachine. Het resultaat op de toets is door gebruik van de hulpmiddelen niet langer valide. De score van de leerling die (tegen de regels in) een rekenmachine heeft gebruikt, zegt weinig en kan niet worden vergeleken met de standaard.
- Het is mogelijk, en voor de toekomst ook voorzien, om in het onderdeel rekenen ook (andere) opgaven op te nemen die specifiek geschikt zijn voor gebruik met de rekenmachine en waar alle leerlingen de rekenmachine bij mogen gebruiken. De ontwikkeling van deze opgaven in goede kwaliteit en de inpassing ervan vergt tijd. In 2018 zitten er daarom geen opgaven met rekenmachine, reken- of tafelkaarten in de Centrale Eindtoets.
- Het is van belang dat de eindtoets ook informatie geeft over wat de leerling niet kan. Ook in het vo hoort bij de standardeisen dat de leerling berekeningen zonder rekenmachine en rekenkaart moet kunnen maken. Daarom moet de eindtoets opgaven zonder rekenmachine blijven bevatten.

De leerling met een rekenbeperking wordt in de Centrale Eindtoets wellicht onvoldoende in staat gesteld om te laten zien wat hij wél kan. Bijvoorbeeld te laten zien of hij rekenproblemen doorgrondt, terwijl hij abstracte rekenregels zoals tafels of gelijknamig maken niet kan automatiseren. Dat laatste is wel van belang voor het vervolgonderwijs.

Als de rekenscore de totaalscore van de leerling fors drukt, kan de school met het vervolgonderwijs nagaan of een advies voor een vo-opleiding passend bij het cognitieve niveau van de leerling en gebruik makend van de mogelijkheid van het traject voor ernstige rekenproblemen in het vo een mogelijkheid is. Van belang is daarbij: in het vo is, behoudens op het vwo, wiskunde geen verplicht examenvak. Op het vwo kan de leerling het vak wiskunde C kiezen, dat wel een beroep doet op inzicht in problemen met wiskunde/rekenaspecten, maar relatief weinig op geautomatiseerde rekenvaardigheden. De rekenmachine is daarbij toegestaan.

In alle schooltypen vo en ook in het mbo kan met de leerling worden gekozen voor een traject dat eindigt met een aangepaste rekentoets mét rekenmachine. Dat leidt tot vermelding op de cijferlijst en tot enige doorstroombeperkingen.

Het bovenstaande is van belang voor de leerling die de problemen wel begrijpt, maar vastloopt op rekenroutines. Wie de rekenproblemen in hun context ook niet begrijpt, moet in het vo rekening houden met problemen bij veel andere vakken.

De school zou ter compensatie van de rekenresultaten zonder rekenmachine (in de eindtoets en daarvoor) rekening kunnen houden met de score van de leerling op geschikte contextrekenopgaven waarbij hij de rekenmachine heeft gebruikt.

In de toekomst zullen in de digitale adaptieve Centrale Eindtoets mogelijk opgaven met rekenmachine zitten. Ook de vaardigheid om met de rekenmachine te werken kan dan worden getoetst. Dat biedt voor leerlingen met dyscalculie het voordeel dat zij op een rekenonderdeel binnen de Centrale Eindtoets ‘gestandaardiseerd’ kunnen laten zien of zij mét rekenmachine een deel van de vaardigheden beter beheersen.

3.5 Leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte die extra aanpassing vraagt

Soms kan een leerling met een speciale ondersteuningsbehoefte niet goed uit de voeten met de geboden en hier beschreven aanpassingen. Als de school constateert dat de standaard aanpassingen (of een combinatie van deze aanpassingen) niet toereikend zijn, kan de school contact opnemen met het CvTE via info@centraleindtoetspo.nl. Er wordt dan in overleg met de school gezocht naar een passende oplossing voor de individuele leerling.

3.6 Overige beperkingen

Voor leerlingen met bijvoorbeeld een beperking in het autistisch spectrum of ADHD worden geen aangepaste versies van de Centrale Eindtoets geleverd, maar is de digitale adaptieve Centrale Eindtoets een goed alternatief. Omdat bij de digitale toets slechts één opgave per keer wordt getoond is dit rustiger; het leidt minder af dan de klassikale afname van de eindtoets op papier.

4 Samenvatting per beperking en per hulpmiddel

De mogelijkheden voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte worden in dit hoofdstuk kort per beperking en aanpassing/hulpmiddel samengevat.

4.1 Samenvatting per beperking

Leerlingen met dyslexie

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen voor het gewenste aantal leerlingen.
- Zo nodig audio (daisy-cd, audio-cd, tekst-naar-spraak-pdf) bestellen bij de aanmelding van de Centrale Eindtoets.
- Voor de digitale adaptieve Centrale Eindtoets geeft de school in de portal per leerling aan of verklanking moet worden aangeboden.
- Voor gebruik van audio is een deskundigenverklaring vereist, voor vergroting niet.

Leerlingen met een visuele beperking

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen in het gewenste leerlingaantal.
- Voor de digitale adaptieve Centrale Eindtoets bij slechtziende leerlingen zorgvuldig checken of de toets bruikbaar is.
- Is de aanpassing in de levering niet adequaat, dan contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.
- Een deskundigenverklaring is niet vereist.

Leerlingen met dyscalculie

- Geen aanpassing in de toetsing en hulpmiddelen.
- De afnamecondities bieden ruimte voor voldoende tijd.
- Mogelijkheid tot extra rekenopgaven met rekenmachine als aanvullende informatie. Het resultaat hiervan wordt niet meegenomen in het toetsadvies.

Leerlingen met een andere beperking of meerdere beperkingen

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen in het gewenste leerlingaantal.
- Is de aanpassing in de levering niet adequaat, dan contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

4.2 Extra aanpassing/hulpmiddel

Aanpassing: audio

Audio is voorbehouden aan dyslectische leerlingen met een deskundigenverklaring, en aan leerlingen met een visuele beperking. Het is *niet* toegestaan om een audiovoorziening aan een leerling aan te bieden *alleen* omdat dat zijn resultaten ten goede zou komen.

Aanpassing: tijd

De een heeft wat meer tijd nodig dan de ander, al dan niet vanwege een speciale ondersteuningsbehoefte. Bij de Centrale Eindtoets is snelheid geen toetsdoel. Met de afnametijden, genoemd in de *Handleiding Centrale Eindtoets*, krijgen ook leerlingen met bijvoorbeeld dyslexie, dyscalculie, ADHD of een stoornis uit het autistisch spectrum voldoende tijd. Anderen hebben mogelijk tijd over.

Wanneer de genoemde tijd niet voldoende is, mag een leerling langer de tijd nemen. Van belang hierbij is dat de leerling geen kennis krijgt van vervolgtaken waar medeleerlingen eventueel al mee gestart zijn. Voorkennis van opgaven kan het resultaat op de Centrale Eindtoets minder betrouwbaar maken.

Colofon

Redactie College voor Toetsen en Examens

Vormgeving en-publique.nl

Fotografie Marijke Volkers

Druk Xerox/OBT, Den Haag

Oplage 10.000

Utrecht, oktober 2017

Met dank aan basisscholen De Krullevaar
en Het Veldhuis, De Meern

